

מדוע לא רעדה ידו של דוד לוי?

בית ההורים הישראלי הוא עקב אכילס של חינוך פוליטי רציונלי

האם לא רעדה ידך כאשר לראשונה בחייך הצבעת למפלגת העבודה? שאלה אילנה דיין את ח"כ דוד לוי זמן קצר לאחר הבחירות. לוי השיב בקצרה כי ידו בכלל לא רעדה, ופנה לשאלות הנוספות שהמטירה על ראשו המראינת הנמרצות.

בתוכנית הטלוויזיה של נסים משעל, ששודרה זמן קצר לפני הבחירות, נערך סקר "מסוג אחר". הכתב השנן חיים הכט ביקר במחווה תיהם של ידעונים ומנהלים, קוראים בקפה וצופים בכוכבים, וביקש לשמוע מפייהם: "מי ניצח?". שלא במפתיע (הרי "הכול בידור") התחלקו השרלטנים שראיינו הכט שווה בשווה בתחזיותיהם החד-משמית: עיות: חציים צפו ניצחון מוחר לנתניהו ותצייים ניצחון לברק. המטר הסמוי הוא: מישהו מהם - מן הסתם "המוכשר" יותר, זה שאמצעו "משוכללים" יותר - יצדק בתחזיתו.

ועוד סיפור: בשבועות הקודמים לבחירות ליוותה תוכנית החדשות של הערוץ השני משפחה מתלבטים "טיפוסית", שטרם גיבשה את דפוס הצבעתה. במעקב האחרון סיפרה אם המשפחה בגילוי לב כי היא עדיין מתלבטת, וקרוב לוודאי שבקלפי תכריע לבסוף ב"אן-דן-דינו" בין שני המועמדים. שלוש הדוגמאות הללו - וניתן בוודאי להכביר עוד כמותן - מסמ

לות את הנטייה הבלתי מודעת (אך גם הבלתי נסבלת) של תרבות התקשורת הישראלית לעודד, במישרין ובעקיפין, השיבה בלתי רציונלית ובלתי ביקורתית. דוד לוי למשל כבר התבטא בעבר, ובהד ריפות יוצאת דופן, כנגד תרבות הלחשים והקמעות שהשליטו המפלגות החרדיות, וכי מדוע אפוא תרעד ידו? וכי מדוע תרעד ידו של מאן דהוא? והלא הבחירות הן אקט שאין רציונלי ממנו, שאמור לבטא את זכותו של אזרח לבחונה ביקורתית של מפלגות ואישים, על סמך השיגיהם או מחלליהם בעבר ועל סמך הבטחותיהם לעתיד. ההנחה כי ידו של אדם אמורה "לרעוד" בעת תהליך כל-כך רציונלי מבוססת על סברה חסרת שחר, המקובלת על רבים ומטופחת בשקדנות בידי פוליטיקאים ובעלי אינטרסים, כי המפלגה אינה רק מכשיר ארגוני למימוש יעדים פוליטיים, ואפילו לא "מועדון חברים" המסייע לנאמניו בהשגת הטבות סקטוראליות, אלא היא "בית"; ולא סתם בית אלא "בית חם". ברטוריקה אמוציונלית כזו, הווכה לשיתוף פעולה והגון "תרעד", ואילו מי שאינו מוצא עוז בקרבו להשתחרר מכבלי מחויבות משפחתיות או רגשיות, יסתפק ב"אן-דן-דינו" ובהכרעה מיסטיט-דטרמיניסטית שנהרצה בידי קורא מוזהות או מחלקי קמעות. מיתוס ה"בית החם", הנפוץ במיוחד בקרב בוחריו הליכוד, בא להגן ציח מחויבות אתנית שבטית שבטיסיה הוא רגשני ולא רציונלי. השמעת תחושות אינטימיות כלפי מפלגה יש בה כדי לרחות גישה ביקורתית אמיתית, שכן מבחינתם של פוליטיקאים, הביקורת "חש" בון הנפש", בלשונם) רצויה רק אם היא רופסת, אם היא נאמרת

ונשמעת "בתוך הבית", ואם מועד עריכתה הוא לאחר הבחירות. הסיבה ברורה: ביקורת בעלת ערך, שמשמעותה בחינה רציונלית יומ-יומית הכרוכה בהסקת מסקנות מתבקשות, אינה רצויה, שכן מסקנות אלה יכולות להיות לעתים קשות ונוקבות ואף עשויות להביא לנטיית ש"ת ה"בית" המתמוטט על יושביו. למיתוס "הבית" נלווה פעמים רבות מיתוס "המשפחה" ("המשפחה הלוהמת"), שאף הוא נועד לעצב ולגבש מערכת יחסים רגשית בין הבוחר לבין המפלגה ולטעת בו את התחושה שכשם שלא עוזבים משפחה ברגעי משבר קשים, כך אין נוטשים מפלגה בשעתה הקשה. הביטוי האוטנטי ביותר, מופרך ככל שיהיה, לחשיבה בלתי ביקורתית מסוג זה היה בדבריו של תושב דימונה, שבהתלהבותו כי רבה התודה בטלוויזיה כי מצביעי הליכוד יצביעו למפלגה זו "גם אם ערפאת יעמוד בראשה".

בתורה גורמלית, שבה גירושין ופירוק תא משפחתי אינם נתפסים עוד כחטא שיש להעניש עליו אלא כמהלך שראוי להיבחן בכלים רציונליים (אף שברוך-כלל נלווים לו גם הבטים רגשיים ומוסריים חריפים), צריך גם היחס למוסדותיה האזרחיים של החברה והמדינה, ובראשם המפלגות, להיבחן בצורה ביקורתית ורציונלית על-פי מאון מתמיד של הישגים ומחלים ששורך לעצמו כל אורה.

הנחלת חשיבה ביקורתית היא בראש ובראשונה משימה חינוכית ארוכת טווח, המתחילה, כמו כל דבר, בבית ההורים. אלא שדווקא כאן קשה משימה זו במיוחד, שכן בית ההורים הישראלי הוא עקב אכילס של חינוך פוליטי רציונלי, ולמרבית הצער אין הוא מהווה גורם מסייע אלא דווקא גורם מעכב. בתורה הישראלית, לפחות כפי שהתפתחה עד לבחירות האחרונות, ההזדהות עם צד פוליטי (ימין, שמאל, דתיים, ערבים) היא בדרך-כלל פרי של מסורות משפחתיות סמיכות, הנשענות על התנסות חוויתית ומעוגנות בביוגרפיה הפרטית או הקולקטיבית של אחד מאבות המשפחה, שהצליח להתחילה מדור לדור.

במשפחות שומרות מצוות יספרו מאב לבן על הלעג, ההשפלה והקיפוח שהיו מנת חלקם בתקופות מסוימות, ועל כן הם ייתנו את קולם באופן אוטומטי למפלגות תדיות ותודיות; בני "ההתיישבות העובדת" ייתנו קולם לגוש השמאל, שכן הוא

הפסיקו לתת לגיטימציה למיסטיקנים, לאסטרולוגים ולמגרשי דיבוקים

מייצג מבחינתם אתוסים חלוציים, חילוניים ומורח אירופיים ("אש כנויים"), המוזהים היום משום מה דווקא עם ערכים "מערביים". יוצאי אצ"ל ובית"ר יצביעו למפלגות הימין עד דור אחרון, שכן זכרונות "הסוון" וההשתייכות למיעוט נרדף ושנוא ("בלי חירות ומק"י") עדיין דומיננטיים גם בקרב בניהם ונכדיהם; ואילו הצבעתם של תושבי עיירות הפיתוח שנוסדו לאחר קום המדינה (ורובם בני עדות המזרח) נתפסת גם בעיני בני הדור השני והשלישי כהצבעת מתאה נגד מפלגת העבודה לגילוייה השונים וכתולדה של מרירות וקיפוח: "אבא שלי הכיר מקרוב את שלטון מפא"י, הוא סיפר לי עליהם, ואני יודע שהם לא השתנו", התבטא פלוני באחד מתשדירי התעמולה של הליכוד.

מבחינה זו, אירועי בחירות 99 ו"שבירת התיקו ההיסטורי" הם סימן מבשר טוב לחזרת החשיבה הפוליטית הביקורתית לשרדות רחבות בציבור הישראלי. ניתן להצביע על כמה ביטויים לכך:

1. הליכוד ו"ישראל אחת": הנטישה המסיבית של בכירי הליכוד בימי נתניהו ולוי, מרידור, מילוא, שמיר, בגין, מרדכי ואחרים) לוותה אמנם בחיבוטי נפש רבים, שעשו שימוש דמגוגי ניכר ברטוריקת "הבית החם" שכל-כך קשה לעזוב אותו. גם אם רשאים אנחנו להניח כי התלבטויות אלו היו בהלקן כנות ולא רק פרי שקילום סקטיים-מניפולטיביים (המקרה של לימור לבנת), הרי מה שקובע הוא תוצאו: תיחון; לראשונה הובהר לציבור בצורה מרשימה וחסרת תקדים בהיקף פה, כי מחויבות לעקרונות אידיאולוגיים ("האיחוד הלאומי") או לגורמות שלטון תקינות (מפלגת המרכז) היא לא רק מרכיב מכריע בתהליכי פירוק והרכבה של ארגונים פוליטיים ישנים או חדשים, אלא

יש בה גם הענקת לגיטימציה לבורח "הפשוט" להינתק מפרידיגמות מסורתיות של מחויבות רגשית למפלגה כלשהי, ולהפעלת שיקול דעת רציונלי בבחירת המפלגה הרצויה בעיניו. מבחינה זו יש לראות גם בהקמתה של "ישראל אחת" יותר מ"תרגיל" או "גימיק". ההצהרה על הקמת מבנה פוליטי חדש – שהיה מוכן, כנראה, לקלוט גם בעתיד מסגרות פוליטיות ורעיוניות בעלות "צבע" ייחודי כמו "גשר" או "מימד" – תרמה אף היא לערעור החשיבה הרגשנית ולחיוווק החשיבה הביקורתית בתהליך הבחירות.

2. ש"ס: תוצאות הבחירות במקרה של ש"ס מייצגות את היסודות הפרדוקסליים של תהליך ההצבעה השבטית. מצד אחד, ברור לכל מתבונן כי מאגר הקולות העיקרי של ש"ס נלקח ברובו המכריע ממצביעי הליכוד לשעבר. ש"ס הפכה ל"בית החם" של מצביעי הליכוד, בכך שהצליחה – מסיבות שונות שכבר נדונו הרוב – לייצר מאגר סמלים ישנים-חדשים ומוקדי הוזהות רגשיים, שאפשרו נדידה

הוזהות שבטית או משפחתית מסורתית ויש להפעיל מכאן ואילך מנגנוני שכנוע והסברה רציונליים.

3. המפד"ל: מפתיע ככל שישמע, מבחינות רבות נצחון החינוך לחשיבה פוליטית רציונלית טמון דווקא באידיאולוגיה של המפד"ל. שלא כמפלגות התרדיות הווגלות בהסתגרות, הטמיעה המפד"ל במשך עשרות שנים חשיבה ציונית דתית מקורית, שעיקרה חינוך בניה להשתלבות אמיתית בכל מערכות החיים של החברה הישראלית – בהתיישבות, בצבא, באקדמיה, בחיי התרבות, בתעשייה ובמסחר. להפתעת מנהיגיה, גילתה המפד"ל כי החינוך לאינטגרציה מלאה אינו יכול להיבלם דווקא בפוליטיקה. מבחינות רבות, המהפכה הציונית-דתית, שהכלי המפלגתי המסורתי שלה היה המפד"ל, ניצחה את עצמה. ניתן אף לומר שבאופן פרדוקסלי חיסולה האלקטורלי של המפד"ל יהיה הביטוי הסוחף ביותר לנצחונה. בבחינות האחרונות התברר כי גרעין המצביעים המסורתי של המפד"ל, חובשי הכיפות

הסרוגות למיניהן, אף הוא ערך מאון רציונלי של מחזלים והישגים, וחלקים ניכרים ממנו אינם רואים עוד מניעה רגשית להודות עם מפלגות פוליטיות אחרות. כך, למשל, כמעט כל מצביעי "האיחוד הלאומי" הם חובשי כיפות סרוגות (ודומה שזו הסיבה האמיתית להתפטרותו של בני גבין, שחש בניכור שבין עולם ערכיו החילוני-ליברלי לבין ערכיו של הציבור שבחר בו). הוא הדין ב"ישראל אחת", שמצביעי "מימד" מצאו בה ובמדיניותה את הביטוי ההולם לסדר-היום הפוליטי הראוי בעיניהם.

החדרת דפוסים רציונליים למערכת השיקולים הפוליטיים היא אינטרס חינוכי כי ראשון במעלה להבטחת תפקודן הראוי של מערכות שלטוניות וציבוריות ולנקיון של השיח הציבורי הדרוש לכל חברה דמוקרטית פתוחה. לכלי התקשורת, לעיתונאים ולפרשנים יש תפקיד חשוב במאבק בלתי פוסק זה, ועיקרו: חדלו מהאדרת "האיש הפשוט" והעילג, זה הנלכד "במקרה" בעדשת המצלמה כשהוא פוסע ב"מדרחוב" ונחקר ברצינות תהומית מה דעתו על הא ועל דא. באמתחתו של האיש "הממוצע" אין בדרך-כלל מאומה ולהערכתו ולדעתו אין כל ערך חושתי; אין זרם רעיוני או חברתי בארץ שאינו יכול לספק לכלי

התקשורת דוברים אינטליגנטים ורהוטי לשון היכולים להציג את עמדותיהם בצורה הגיונית ושיטתית. הפסיקו לתת – גם לא במסווה של בידור ו"צחוקים" – לגיטימציה למיסטיקנים בגרוש לאסטרוולוגים, למגרשי דיבוקים ולממלמלי פסוקים, ולהציגם כשותפים וכבע"לי השפעה על השיח הפוליטי הרציני המתנהל בחברה הישראלית. במיוחד הפסיקו לשתף פעולה עם הרטוריקה הרגשנית המטופחת בידי עסקנים ופוליטורוקים. המפלגה אינה "בית" ובוודאי לא "בית חם". אל מפלגות יש להתייחס בקטיגוריות רציונליות וביקורתיות של מאוני רווח והפסד, ממש כמו שכל אחד מאיתנו מתייחס אל חשבון הבנק שלו ואל השקעותיו: הצליחו – יקבלו את קולותינו; נכשלו – ילכו הביתה. קולותינו יינתנו למתחרים, ולא תעורנה הדמעות. ■

ד"ר דוד אסף הוא מרצה בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל-אביב

